

Høgskolen i Hedmark

Faculty of Business Administration

BRAGE

Hedmark University of Applied Sciences Open Research Archive

<http://brage.bibsys.no/hhe/>

This is the author's version of the article published in

Samfunnsøkonomen

The article has been peer-reviewed, but does not include the publisher's layout, page numbers and proof-corrections

Citation for the published paper:

Lundesgaard, J. (2016). Ny regnskapslov uten sammenstillingsprinsippet. *Samfunnsøkonomen*, 30(4), 21-28.

Ny regnskapslov uten sammenstillingsprinsippet¹

JON LUNDESGAARD

Høgskolen i Hedmark

Norsk finansiell rapportering er allerede i betydelig grad, direkte og mer indirekte, styrt av retningslinjer internasjonalt. Dominerende i så måte er de internasjonale regnskapsstandene (IFRS). Et regnskapslovutvalg ledet av BI-professor Erlend Kvaal åpner for at det tas skritt videre i den retning. For å få dette til mener lovutvalget at det er nødvendig at den nåværende loven erstattes av en ny lov med utgangspunkt i EUs regnskapsdirektiv fra 2013. Forslaget innebærer at grunnleggende prinsipper om resultatmåling ikke føres videre som klart uttrykt i lov. Dette har betydning for hvordan økonomisk informasjon utarbeides og presenteres, og interessant nok betyr det at lovgivningens fundament fjerner seg fra det som tradisjonelt forbindes med det å føre regnskap. Dette er noe også samfunnsøkonomer bør være opptatt av.

INNLEDNING – KONKURRERENDE FUNDAMENTER

Moderne regnskapslovgivning, både i Norge og internasjonalt, er vanskelig å forstå uten å ta høyde for at utviklingen har vært preget av vesentlige og konkurrerende synspunkter med hensyn til fundament. Med fundament menes det det vises til for å begrunne hva som bør være med i et regnskap for å presentere et troverdig bilde av verdiskapningen i det rapporterende foretaket. Fundamenter kan etableres med henvisning til slikt som teori, prinsipper eller observasjon. Spørsmålet om ny norsk lovgivning har vært under utredning. NOU 2015:10 foreligger nå som en omfattende første delutredning på nærmere 500 sider. Delutredningen inneholder forslag til ny

¹ Leif Atle Beisland, Steinar Sars Kvifte, Tonny Stenheim, Per Søberg og Fanny Voldnes takkes for stimulerende kommunikasjon. To anonyme fagfeller har bidratt med vesentlige synspunkter i tillegg til redaktørens kommentarer.

regnskapslovgivning som leder i retning av spørsmålet om fundamenter. Dette er ingen ny problemstilling. Spørsmålet har vært kritisk i norsk sammenheng i det minste siden 1990-tallet.

Over mange tiår har den nevnte dragkampen om fundamenter ført til en omfattende internasjonal, og da særlig amerikansk, litteratur av ulikt slag. Det hele ble satt i gang fra rundt 1960 ved at etablerte tilnærminger til regnskapslovgivning (som sammenstillingsprinsippet) ble utfordret på en stadig mer uttrykt måte. Dette er det ikke lett å gjøre seg kjent med. En balansert oversikt over den historiske utvikling fram mot tusenårsskiftet av Zeff (1999) kan bidra med en enklere begynnelse. For det meste dreier dette seg om lovgivning og institusjonelle forhold i USA. Omkring tusenårsskiftet smittet dette over til EU, og videre enn det, slik at en i dag står overfor en problemstilling som gjør seg gjeldende bredt internasjonalt.

Et vesentlig poeng med foretakenes finansielle rapportering er at eksterne regnskapsbrukere opplyses på måter som bidrar i forhold til det de står overfor av beslutninger. Etablerte tilnærmeringer til dette ble utfordret. Amerikanske FASB (Financial Accounting Standards Board) var en sentral aktør med ansvar for konkret rettsgrunnlag i form av regnskapsstandarder.² I tillegg kommer det en strategisk overbygning omtalt som et konseptuelt rammeverk, det vil si en begrepsramme. Det etablerte ble utfordret både i standarder og i rammeverk.

I presentasjonen av synspunkter på dette med fundamenter støtter jeg meg til Whittington (2008) som er interessant ved å dele «finansregnskapsverden» i to.³ Etter en gjennomgang av utviklingen i både amerikansk og europeisk sammenheng, sammenfattes det som omtales som to skoleretninger. Utfordreren kan vi i norsk sammenheng kalle virkelig verdi skolen. Virkelig verdi er det som på engelsk tidligere er kalt «current market value», nå

² På regnskapsområdet har historisk sett det Eckhoff (2001, 23) presenterer som rettskildetekategori 5, privates praksis, spilt en rolle. Etableringen av FASB i 1973 som privat stiftelse, med ansvar for å «kodifisere» rettsgrunnlaget for finansiell rapportering, bærer et bud om nettopp dette.

³ Av Nobes og Parker (2010) er det gitt en oversikt over spørsmålet om klassifiseringen av tilnærminger til reguleringen av finansiell rapportering i kapittel 3.

omdøpt til «fair value». Sentralt er ønsket om at virkelig verdi danner vurderingsgrunnlaget for beholdningsstørrelser i balansen. Dermed blir balansen tilsynelatende mer relevant. I det konseptuelle rammeverket danner balansen i tillegg utgangspunkt for formuleringen av det definisjonsmessige innholdet til regnskapsstørrelsene. Dette er bakgrunnen for at skolen omtales som balanseoppstillingsorientert. Reed Storey var sentral i arbeidet til FASB og Storey og Storey (1998) utdyper Zeff (1999). Hans rolle som aktør bidrar til at det blir mer klart uttrykt hva en i FASB var misfornøyd med og hvordan en tenkte seg gjennom arbeidet som standardsetter å bidra til noe forventet bedre.

Den tradisjonelt etablerte retningen omtales av Whittington ganske enkelt som den alternative skoleretningen. Forbehold tas i forhold til at det gjør seg gjeldende en viss grad av heterogenitet med hensyn til det som vektlegges. Sentral er vektleggingen av resultatmåling basert på realiserte transaksjoner og hendelser ellers. Det vil si målingen av inntekter minus kostnader historisk kost basert ved sammenstilling. Det er gjennom resultatgenereringen at et foretak skaper verdier, og realisert resultat sier noe om evnen til resultatgenerering videre fremover i tid. Fokuset på resultatgenereringen medfører at skolen omtales som resultatoppstillingsorientert.

LOVUTVALGETS ARBEID

Lovutvalgets utredning er et brudd med en lengre omfattende prosess. Viktig i denne prosessen er Lovutvalget av 1990 med sluttutredningen NOU 1995:30 som ledet til Regnskapsloven av 1998. Evalueringsutvalget av 2002 med NOU 2003:23 er av betydning ved å bidra med grunnlaget for at regnskapsstandarder lagt til grunn for den finansielle rapporteringen til børsnoterte foretak i EU ble gjort gjeldende i Norge.

Med fem hovedprioriteringer presentert i kapittel 3 i NOU 2015:10 utdyper Lovutvalget det en legger til grunn for den første del av arbeidet: (1) En tydelig og lojal implementering av EUs regnskapsdirektiv, Directive 2013/34/EU. (2)

Det som er nødvendig, men som ikke følger av direktivet, holdes utenfor loven og reguleres ved norske regnskapsstandarder. (3) I dette legger en til grunn en tilpasning til IASBs (International Accounting Standards Board) arbeid. IASB er som FASB en privat stiftelse, som med virkning fra 2005 er gitt ansvaret for regnskapsstandardene som regulerer rapporteringen til børsnoterte foretak i EU. Samlet vises disse standardene til som IFRS/International Financial Reporting Standards, eller mer presist som full IFRS. (4) Det er nødvendig å differensiere kravene til rapportering og dette bør i hovedsak gjøres i norske regnskapsstandarder. (5) Hovedprioriteringene (1) og (3) gjør det påkrevd å bidra til at forbindelsen mellom utgangspunktene blir logisk og tydelig.

Hovedprioriteringene (1) og (3) bidrar med substansiell regnskapsfaglig innretning. La oss begynne med (3), og det er to omstendigheter som er av vesentlig betydning. For det første IASBs standard for ikke-børsnoterte foretak, jfr. IASB (2015b) vist til som IFRS for SMEs (Small and Medium-sized Entities).⁴ Denne standarden sammenfatter og forenkler full IFRS. Med Norsk RegnskapsStiftelse (2014) ble det, så langt det lot seg gjøre innenfor rammen av eksisterende lov, tatt skritt i retning av å gjøre denne standarden gjeldende for øvrige foretak som samlestandard.⁵ Dette arbeidet er stilt i bero som følge av det pågående lovarbeid. Lovutvalget forutsetter imidlertid at arbeidet føres videre gitt den nye lov. For det andre er det av betydning at det over en ti års tid har vært arbeidet med å revidere rammeverket IASB (1989). I utgangspunktet skjedde dette som et forsøk på å etablere et felles rammeverk for FASB og IASB. Dette ble gitt opp et stykke på vei i arbeidet. Så langt som mulig forholder Lovutvalget seg til det som er avklart underveis uten å ta høyde for det som nå er med som forslag i IASB (2015a). Det vil gå med videre tid før et endelig godkjent rammeverk foreligger. Forslaget til nytt rammeverk inneholder en dempet balanseorientert innretning sett i forhold til IASB (1989). Dette kan bidra til redusert friksjon. Arbeidet til IASB med rammeverk

⁴ Det er grunn til å merke seg at IFRS for børsnoterte foretak som følge av EU forordning må iverksettes «som sådan». IFRS for SMEs, som i utgangspunktet ble godkjent av IASB i juli 2009 og senere justert noe, er ikke en del av dette. Et EU direktiv er en retningslinje som ikke kreves iverksatt «som sådan».

⁵ Øvrige foretak er innenfor gjeldende regelverk foretak som ikke er børsnotert eller småforetak. Norsk RegnskapsStiftelse ble etablert som privat stiftelse i 1989. Karakteren som privat stiftelse er foreslått endret med § 1-3 i lovutkastet.

ble i utgangspunktet, med IASB (1989), basert på en sammenfattet versjon av det FASB satset på. Det vil si balanseorientering med forankring i virkelig verdi skoleretningen. Tilsvarende er full IFRS påvirket i den retning via standardene til FASB.

EUs regnskapsdirektiv legger grunnlaget for hovedprioritering (1) og representerer et siste skritt i en europeisk prosess som har strakt seg over en del tiår. Søker vi etter fundament for denne prosessen finner en disse i den alternative skoleretningen, jfr. Nobes og Parker (2010) som går inn på dette. Med dette er det lett å innse at det i EU har gjort seg gjeldende en del friksjon med hensyn til fundamentene for den finansiell rapporteringen. Som en følge av dette, og i påvente av at en i EU ville gå inn for full IFRS for børsnoterte foretak, ble det i 2001 ved direktiv åpnet for mer utstrakt bruk av virkelig verdi. Som antydnet er det en mer uoversiktlig og langsom påvirkning den andre veien inn mot IASBs regelverk .

Regnskapsloven av 1998 representerer en variant av det Whittington (2008) kaller den alternative skoleretningen. Mer om dette i neste avsnitt. Gjeldende lov av 1998 er elegant og knapt formulert på en måte som bidrar til gode pedagogiske kvaliteter. Dette er kvaliteter som ikke er overført til det Lovutvalget foreslår fordi det hele blir mindre prinsipielt. Viktig er det imidlertid at de norske regnskapsfaglige miljøene ikke på en mer unison måte har sluttet opp om loven av 1998. I Norge som andre steder etablerte det seg ikke noe enhetlig syn på hva som bør være innretning og dermed fundament. Friksjon gjorde seg gjeldende allerede i arbeidet med 1998-loven i spørsmålet om den rolle de daværende EU direktivene, og de internasjonale regnskapsstandardene, burde spille. Interessant er det at begge deler skyves i bakgrunnen i 1998-loven. Norsk RegnskapsStiftelse så fra begynnelsen av i 1989 hen til standarder internasjonalt som grunnlag for eget standardsettingsarbeid. Dette ble et kritisk punkt siden en dermed forholdt seg på en mer passiv måte til det som var 1998-lovens innretning. Stortingsbehandlingen sikret at videreføringen av en slik tilnærming ble gitt styrket legitimitet.

Kort tid etter at loven trådte i kraft kom Evalueringsutvalget av 2002, blant annet presset frem av EU forordning 1606/2002 om full IFRS for børsnoterte foretak. Med IFRS for slike foretak fikk vi i Norge et tosporet system bestående av to forskjellige regulatoriske regimer med sprikende fundamenter. Inntrykket av betydningen av dette dempes ved en omtale av det hele som et spørsmål om forskjellige regnskapsspråk. Det vil si som om dette dreier seg om det samme, språklig sett forskjellig uttrykt. I Lovutvalgets 2015-utredning brukes forøvrig betegnelsen «dialekter» om varianter innenfor regnskapsspråk. Evalueringsutvalget av 2002 var mindre konsekvent i spørsmålet om et klart skille mellom regnskapsspråkene i det tosporede system. Et flertall gikk inn for å åpne opp for en mer utstrakt bruk av virkelig verdi i den nasjonale norske lovgivningen og dermed et mindre klart skille, jfr. Voldnes (2003). Flertallets forslag ble ikke fulgt opp i de endelige vedtak.

EUs regnskapsdirektiv av 2013 forutsetter at en aktivt forholder seg til direktivet og ser nærmere på egen lovgivning. Lovutvalget av 2014 kommer frem til at dette mest hensiktsmessig skjer ved at det kommer en helt ny lov basert på direktivet. Både den nåværende lov og direktivet danner som lovverk rammer for mer utdypende regelverk, selv om dette er tilfellet i forskjellig grad. Det er antatt at direktivet danner en viere ramme og at det bidrar til at det lettere lar seg gjøre å gå videre i arbeidet med norske standarder basert på IFRS. Lovutvalget har eget sekretariat og med Hove og Stenheim (2015) bidrar to sekretariatsmedlemmer med en nyttig oversikt over mer konkrete sider ved det som er foreslått.

SAMMENSTILLINGSPRINSIPPET

Råmaterialet for finansiell rapportering er opplysninger om hendelser i sin alminnelighet, mer konkret vil det si om transaksjoner og hendelser ellers. Regnskapslovgivning inneholder retningslinjer for hva som blir med og sammenfattes, for deretter å bli rapportert.⁶ Retningslinjer har ikke

⁶ En teoretisk tilnærming går ut på å studere sammenhengen mellom «input» aksiomatisk formulert og «output». Se Rambaud et al. (2010) for en oversikt. Interessant er det at Aukrust

nødvendigvis bare «skal» karakter, «kan» kan også forekomme. Gitt råmaterialets kompleksitet, og videre at spørsmålet om hva som er nyttig er sammensatt, sier det seg selv at det å utforme regnskapslovgivning ikke er noen enkel oppgave.

Det er umulig å bygge opp lovgivning basert på en opplisting av hvordan enkelthendelser bør behandles. Det er nødvendig med mer bredt innrettede retningslinjer og dermed det en forbinder med prinsipper. Dette burde være greit, men er ikke det. Både i «tid og rom» har det vist seg vanskelig å samles om prinsipper. Det er imidlertid nødvendig med autoritative retningslinjer som i formell lovs form. Som følge av det som er påpekt er det lett å innse at det er en svært krevende prosess å finne frem til det en kan samles om og som bør legges til grunn som gode autoritative retningslinjer. Det er nettopp dette en sliter med internasjonalt i en prosess omtalt som et spørsmål om «harmonisering».

Regnskapslovutvalget av 1990 slet med dette. Det en endte opp med var Regnskapsloven av 1998 som en rammelov med transaksjonsbasert, resultatorientert sammenstilling som grunnleggende i utgangspunktet. Videre i loven er dette utdypet og nyansert.⁷ Den nåværende lovens § 4-1, første ledd, inneholder fem nummerte grunnleggende prinsipper som skal legges til grunn. Spesielt viktige er «2. Inntekt skal resultatføres når den er opptjent (opptjeningsprinsippet)» og «3. Utgifter skal kostnadsføres i samme periode som tilhørende inntekt (sammenstillingsprinsippet)». I nummer 2 legges til grunn at innregnet inntekt skal være realisert, og det forstås dithen at dette skal skje med rimelig grad av sikkerhet. Nummer 3 forutsetter nummer 2, og bidrar til at sammenstilling får mening, derfor sammenstillingsprinsippet. Sett under ett nøyer en seg ofte med bare å vise til sistnevnte, det vil si til det som på engelsk omtales som «matching principle». Til å begynne med i § 4-1, første ledd, har vi «1. Transaksjoner skal regnskapsføres til verdien av vederlaget på transaksjonstidspunktet (transaksjonsprinsippet)» som

(1955, 1966) nevnes som en viktig bidragsyter i utgangspunktet. Odd Aukrust (1915-2008) var mangeårig forskningssjef i Statistisk sentralbyrå.

⁷ Utvalgsmedlem NHH-professor Atle Johnsen bidro i særlig grad til lovens utforming, jfr. forøvrig Johnsen og Kvaal (1999).

understreker betydningen av opplysninger om transaksjoner som spesielt viktige.

De nevnte delene av den nåværende lovs § 4-1, som Hove og Stenheim (2015) viser til som prinsipper «mange av oss er svært glade i», føres ikke videre. For det første skyldes det at prinsippene ikke er del av EUs regnskapsdirektiv, blant annet som en følge av at direktivet er viere som ramme enn gjeldende lov. For det andre vil en videreføring vanskeliggjøre hovedprioritering (3) om IASB og IFRS. Gjeldende lov blir dermed et offer for den videre internasjonalisering av norsk regnskapslovgivning. Lovutvalget har en utførlig og balansert drøfting av dette, jfr. NOUens kapittel 5. Det påpekes at lovfestet resultatorientert sammenstilling er kontroversiell av to grunner. For det første ved at balanseorienterte fundamentet dermed utfordres på en direkte måte. For andre ved at «lovfesting av slike prinsipper var et uprøvd virkemiddel.» Det siste er noe en merker seg med interesse og det betyr at gjeldende norsk lovgivning blir interessant som «legal accounting case» betraktet.

Sammenstillingsprinsippet har spilt en sentral rolle i finansregnskapsfaget og forbindes med et innflytelsesrikt bidrag av Paton og Littleton (1940). Viktig for bidragets prominens er den umiddelbare og tilsynelatende selvinnslysende måten forfatterne presenterer prinsippet. Forfatterne mente at prinsippet representerte faktisk praksis og gikk ikke nærmere inn på en dypere teoretisk begrunnelse. Prinsippet ble utfordret og dette ledet til virkelig verdi skoleretningen.

MÅLINGS- OG INNREGNINGSSPØRSMÅL

Innregning går ut på i regnskapet å føye til opplysninger om hendelser (transaksjoner og hendelser ellers) i det som deretter rapporteres. Måling dreier seg om det kvantitative grunnlaget i pengeenheter for det som innregnes. Ut fra det FASB og IASB er kommet med over årene er det lett å få det inntrykk at det hele er et spørsmål om å gå i retning av at balansepostene i størst mulig utstrekning måles og innregnes til virkelig verdi. Resten

bestemmes deretter. Standardene FAS 157 og IFRS 13 om virkelig verdimåling inneholder tilnærminger basert på subjektivt skjønn som sier noe om hva dette kan medføre med hensyn til usikkerhet og fristelser.

I faktisk praktiserte regulatorisk regimer (regnskapsspråk), som de det vises til av Lovutvalget med hovedprioriteringene (1) og (3), finner vi typisk kombinert det som forbindes med hver enkelt av de to skoleretningene introdusert i vårt første avsnitt om fundamentene. Også i den nåværende regnskapsloven legges virkelig verdi til grunn i enkelte sammenhenger. I forslaget til ny regnskapslov blir et tradisjonelt måle- og innregningsgrunnlag stadfestet ved at det i lovforslagets § 4-2 (Generell regel for førstegangs måling av eiendeler og forpliktelser) heter at «[e]iendeler og forpliktelser skal måles til anskaffelseskost i samsvar med historisk kostprinsippet, med mindre [.....]». Det som kommer etter «med mindre» modifierer det først konstaterte og åpner for måling og innregning basert på virkelig verdi. I en oversikt over kritikken av full IFRS av Kvifte (2014) vises det til at «IFRS er basert på en blandet målemodell der virkelig verdi er en av flere måleattributter». Det vil si at innslagene av tradisjonelle tilnærminger basert på faktisk anskaffelseskost (historisk kost) er vesentlige uansett. Det kan dermed se ut som om det grunnleggende spørsmål dreier seg om hvor langt det er riktig å gå i retning av å legge virkelig verdi til grunn.⁸ Synspunktene på dette er så langt sprikende.

HVA ER ET FORETAK?

Regulering av finansiell rapportering for foretak er det Lovutvalget utreder. Foretak er enheter med et selvstendig økonomisk ansvar, typisk forbundet med virksomhet som næringsdrivende. Foretaksverdenen som bestående av rapporteringsenheter er mangeartet. Differensiering av kravene til rapportering er i norsk sammenheng et nyere fenomen som først ble tatt på alvor av Lovutvalget av 1990, jfr. omtale av dette i NOU 2015:10 p. 32. Lovutvalget av 2014 går videre og foreslår at regnskapspliktens innhold

⁸ Penman (2011), som nevnes hen mot slutten, er interessant ved å gå inn for at dette avgrenses med utgangspunkt i et «one-to-one principle».

differensieres ytterligere ut fra foretakskjennetegn. En god del av utvalgsarbeidet dreier seg om nettopp dette.

Virksomheten i foretak går ut på å kombinere aktiviteter, og resultatene av dette sammenfattes i resultat- og balanseoppstillingene. For virksomhet som dreier seg om formuesforvaltning, slik tilfellet er for forvaltning av porteføljer bestående av eiendeler av finansiell art som er børsnotert, merker vi oss at balanseoppstillingen blir mer relevant. I finansielle markeder med god likviditet er verdipapirer lettomsrettelige. Det som er opparbeidet av verdier kan måles fortløpende på en troverdig måte. Det vil si ved summen av porteføljeelementene til virkelig verdi minus gjeld.⁹ Sett bort fra eventuelle andre eiendeler gir det egenkapitalen, og endring i egenkapitalen over en periode er periodens resultat før kostnader og andre resultatelementer.

Næringsvirksomhet i sin alminnelighet er annerledes enn porteføljeforvaltning. Typisk bygges foretak opp og videreutvikles ved at synergieffekter (komplementariteter i aktivitetene) utnyttes på en annen måte. Det vil si synergieffekter av teknisk, økonomisk, markedsmessig og organisatorisk art. Det som anskaffes får en annen verdi internt i foretaket ved sitt potensielle bidrag til helheten. Om helheten er vellykket måles ved det konstruksjonen bidrar med, ikke ved enkeltdelene. Det er vanskelig å danne seg et bilde av enkeltdelens foretaksinterne verdi, og i tillegg har vi problemet med at helhetens verdi dreier om noe annet enn summen av enkeltdeler. Dette medfører at en balanseorientert tilnærming, som ovenfor for porteføljeforvaltning, blir mindre relevant. Resultatoppstillingen på den annen side bidrar med et bilde av helhetens resultatgenererende evne som tilsynelatende gjør slik resultatmåling mer relevant.

I mikroøkonomisk læreboklitteratur er foretaket rimelig abstrakt beskrevet og dets indre bortimot en «svart boks». For å være nyttig i forhold til spørsmålet om fundamenter for finansiell rapportering kreves det noe mer enn det

⁹ Som en parallell til virkelig verdi for eiendeler, er det det koster å kjøpe gjelden interessant som en mulighet. Pussig nok leder det til at en virksomhet i vansker får lavere gjeld og dermed økt egenkapital. Norske retningslinjer i sammenhengen finner en i FOR-1999-05-28-654 (Finansdepartementet), Forskrift om årsregnskap for verdipapirfond.

grunnleggende mikroøkonomisk teori har å bidra med. Økonomisk organisasjonsteori har gått en lang vei og bidratt med mye. Det er ikke åpenbart at en er kommet helt i mål, jfr. Hart (2011). I alle tilfelle er det grunn til å reise spørsmålet om vi her kan finne ting å bygge videre på i finansregnskapssammenheng.

EMPIRISK FORSKNING – NOEN BETRAKTNINGER

Finansregnskapsforskningen er omfattende og mangeartet i sine tilnærminger. Den er juridisk, historisk, forskjelligartet teoretisk og empirisk orientert. Det mangeartete kan bidra til å forklare hvorfor det innen forskningen ikke har dannet seg noe enhetlig syn på det Whittington (2008) tar opp. Med en begynnelse rundt 1970 er den empirisk orienteringen etter hvert blitt svært omfattende.¹⁰ Lovutvalget forholder seg til forskningslitteratur og dette er mer markant i avsnitt 3.2 (pp. 37-50) om brukernytte. Tilsynelatende er det empirisk orientert forskning som har mest å bidra med. Sammenfattet er det dokumentert at «accounting information matters» for brukerne og det bidrar i det minste til å legge død påstander om finansregnskap og finansiell rapportering som en ren formell øvelse. Interessant er utvalgets observasjon av at det er børsnoterte foretak som får det meste av oppmerksomheten. Nærliggende er en påpeking av dette som problematisk siden finansiell foretaksrapportering dreier om mye mer enn børsnoterte foretak. I tillegg registrerer vi at det hadde vært ønskelig med mer klart uttrykte forskningsresultater med hensyn til innretning og fundamenter, gitt at finansiell rapportering virkelig betyr noe fra eller til.

Som empirisk arbeid blir Dichev og Tang (2008) interessante ved å gjøre krav på å bidra med resultater som er relevante i forhold til innretning og fundamenter. Arbeidet er ikke nevnt av Lovutvalget som naturlig nok ser det som tilstrekkelig å feste seg ved forskjeller i orienteringene til det som legges grunn med hovedprioriteringene (1) og (3). De nevnte forfatterne påviser at

¹⁰ I en oversikt over verdirelevanslitteraturen (et viktig empirisk orientert segment) av Beisland (2009) er 165 formelt publiserte arbeider tatt med.

den prediktive evnen til rapporterte opplysninger om resultater (earnings) er blitt dårligere (økt volatilitet og redusert persistens). Datamaterialet er amerikansk og tidsrommet for studien dekker perioden fra 1967 til 2003. Som følge av at en ikke finner det samme i de realøkonomiske bakgrunnsvariablene konkluderes det med at funnet skyldes regnskapsgenererende prosesser. Det vil si i retningslinjer for finansiell rapportering fra FASB som svekker sammenstillingen av inntekter og kostnader. Dette er alvorlig siden regnskapsbrukerne retter mye av sin oppmerksomhet mot nettopp opplysninger om resultater. Dichev (2008) er interessant som en mer bredt anlagt diskusjon av den todelte «finansregnskapsverden» der det vises til det omtalte funnet.

VERDSETTING OG REGNSKAPET BRUKT (REGNSKAPSANALYSE)

I et bemerkelsesverdig og veletablert læreverk av Bøhren og Gjærum (2009) er en opptatt av analysen av næringslivsprosjekter. Forfatterne gir klart uttrykk for at en mer definitiv analyse, inklusive verdsetting, bør være basert på anslåtte kontantstrømmer. Det vil si, ikke med utgangspunkt i periodiserte størrelser som i et regnskap. Et enkelt tankevekkende eksempel viser at alternativer basert på nettopp periodiserte størrelser som i regnskap kan ha mening. Det investeres 10.000 på tidspunkt 0 som gir kontantstrømmen 2.500 hvert år i fem år. Med et avkastningskrav på 5 pst. leder dette til en nettonåverdi på 824. Med en regnskapsorientert tilnærming tar en høyde for avskrivninger som lineært er på 2.000 pr. år som leder til en årlig netto på 500. Med avskrivninger er tidsserien for den sysselsatte kapitalen 10.000 (500), 8.000 (400), 6.000 (300), 4.000 (200) og 2.000 (100). Den årlige kapitalkostnaden er tatt med i parentes. Etter at den trekkes fra den årlige netto på 500, leder det til 0, 100, 200, 300 og 400 med 824 som nettonåverdi! Det er lett å vise at dette ikke er avhengig av valget av avskrivningsforløp.

Går vi nå fra prosjektanalyse til verdsetting av hele foretak er det nærliggende også å gjøre dette kontantbasert. Sammenfattet er kontantstrømmene forbundet med drift, investering og fremmedkapitalfinansiering representert

med C_1, C_2, \dots osv., som enten vil avleire seg i kontantbeholdningen (til å begynne med B_{C0}) eller deles ut som utbytte. For enkelhets skyld lar en horisonten være uendelig. Dette leder til verdsettingsuttrykket

$$V_0^{Kon} = B_{C0} + \frac{C_1 - rB_{C0}}{1+r} + \frac{C_2 - rB_{C1}}{(1+r)^2} + \dots$$

med r som avkastningskrav. «Kon» markerer at verdsettingen er med utgangspunkt i kontanter. En regnskapsmessig tilnærming til det samme er

$$V_0^{Reg} = EK_0 + \frac{R_1 - rEK_0}{1+r} + \frac{R_2 - rEK_1}{(1+r)^2} + \dots$$

markert med «Reg». EK_{t-1} er den regnskapsmessige egenkapital og R_t det tilsvarende resultat. En merker seg at skal foretaksverdien økes, utover den bokførte egenkapitalen i utgangspunktet, forutsetter det en evne til å generere resultater utover normalavkastningen på egenkapitalen.

Beviset for overgangen ovenfor begynner med balansesammenhengen $B_{Ct} + B_{At} = EK_t + B_{Gt}$ der B_{At} er andre eiendeler enn kontanter og B_{Gt} er gjeld. Dette leder til netto sysselsatt kapital $B_t = B_{At} - B_{Gt}$ og $EK_t = B_{Ct} + B_t$. Av endringsbalansen følger $C_t = R_t - \Delta B_t$ som settes inn i uttrykket for V_0^{Kon} . Det leder i første omgang i V_0^{Reg} til brøkleddene $(R_t - rB_{C_{t-1}} - \Delta B_t)/(1+r)^t$. Utskilt omskrives elementserien $\Delta B_t/(1+r)^t$ slik at vi får $B_0 + rB_0/(1+r) + rB_1/(1+r)^2 + \dots$ osv., og sammentrukket leder det til uttrykket for V_0^{Reg} ovenfor.

Under enkle forutsetninger er det vist at anslag av regnskapsmessig art kan legges til grunn som et likeverdig alternativ til kontantbasert verdsetting. Dette peker i retning av at en bør være tilbakeholden med å fremheve den kontantbaserte tilnærming som den eneste farbare vei. Det er åpenbart at det kreves mer for å kunne si noe om hva som er å foretrekke. Dette vanskelige spørsmålet lar vi ligge. Videre merker vi oss at $\Delta B_t = R_t - C_t$ ikke er bestemt på en entydig måte. Som grunnlag for utarbeidningen av et finansregnskap er et enkelt regnskapsmessig periodiseringsprinsipp ikke pekt ut. Dette reiser

spørsmålet om avgrensinger i forhold til det som kan være mindre formålstjenlig og om periodiseringen som følger av den nåværende norske regnskapslovens § 4-1, første ledd, nr. 1, 2 og 3 har spesielt gunstige egenskaper. Det vil si spørsmålet om transaksjonsbasert resultatorientert sammenstilling er spesielt grunnleggende.

Foretaksverdsetting gjennomført på den ene eller andre måten er viktig. Slik vi møter dette i det markante læreverket til Penman (2013) er regnskapsbasert foretaksverdsetting en viktig del av regnskapsanalysefaget og grunnlag for mer summariske tilnærminger. En skulle tro at regnskapsanalyseproblemstillingen på en mer entydig måte ville kunne bidra til å peke på hvordan retningslinjene for finansiell rapportering burde utformes. Så langt er en imidlertid ikke kommet, og Whittingtons (2008) todelte «finansregnskapsverden» gjør seg også gjeldende i analytiskmiljøene. Jiang og Penman (2013, 235) kommer med en interessant observasjon i så måte. Med et engasjert bidrag har Penman (2011) markert seg som en prominent tilhenger av klassiske tilnærminger som sammenstillingsprinsippet og transaksjonsbasert historisk kost, og slik også som bidragende til diskusjonen av V_o^{Reg} -type tilnærminger. Lundesgaard (2012) bidrar med en omtale av Penman (2011).

Samfunnsøkonomer er opptatt av forvaltningen av Statens pensjonsfond. En aktuell problemstilling er spørsmålet om forvaltningen bør være passiv, eller også bør inneholde innslag av aktiv forvaltning. I begge sammenhenger spiller regnskap og dermed regnskapslovgivningen en rolle. Gitt at en ved passiv forvaltning utnytter egenskaper ved finansmarkedene, er det viktig at regnskap utarbeides slik at de på en god måte bringer informasjon til markedene. Ved aktiv forvaltning sier det seg selv at regnskap er viktig som grunnlag for opplysninger om foretak en forholder seg aktivt til.

AVSLUTNING

De omtalte forslagene til Lovutvalget av 2014 er historiske i flere henseende. For det første settes det en sluttstrek for en mer selvstendig norsk

lovtradisjon. For det andre forsvinner sammenstillingsprinsippet, gitt en sentral rolle i det som nå kan bli en endestasjon (den nåværende regnskapsloven). For det tredje vil fremtidig lovgivning finne sitt kildegrunnlag i EUs regnskapsdirektiv og IASB-regelverket (IFRS). For det fjerde er dette et kildegrunnlag som har vært, og er preget av spenninger, som ikke vil forsvinne uten videre. En femte observasjon går ut på at i diskusjonen av dette vil sammenstillingsprinsippet meget vel kunne fortsette å spille en rolle og slik leve videre.

NOUen om ny regnskapslov ble med frist 2. desember 2015 sendt på høring tre måneder tidligere.¹¹ Det er kommet inn 49 høringssvar og av disse er 8 uten merknader. 23 høringssvar er mer avgrenset i det de begrenser seg til det høringsinstansen mer spesielt er opptatt av. Vi blir dermed sittende igjen med 19 høringssvar der en forholder seg til regnskapslovgivningens innretning mer generelt. 12 av disse er positive til lovforslaget og 7 er negative. Det er tunge aktører i begge leire. Vi merker oss at Handelshøyskolen BI og Norges Handelshøyskole plasserer seg i hver sin leir. Litt forenklet sagt kan det sies at Regnskaps-Norge er delt i to.

Gitt at sammenstillingsprinsippet både vil og bør spille en rolle videre internasjonalt, er dette noe som angår oss i Norge. Formuesforvaltning er noe mer enn passiv porteføljeforvaltning. I mer aktiv forvaltning spiller opplysninger fremkommet ved finansiell rapportering en spesielt viktig rolle, og dermed også det som er rapporteringens fundament. Så lenge aktiv forvaltning inngår som et element i forvaltningen av oljeformuen er dette noe vi bør være opptatt av.

REFERANSER

Aukrust, O. (1955). *Nasjonalregnskap: Teoretiske prinsipper*. Samfunnsøkonomiske studier nr. 4. Oslo, Statistisk sentralbyrå.

¹¹ Jfr. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---regnskapslovutvalgets-utredning-om-ny-lov-om-regnskapsplikt/id2438107/>

- Aukrust, O. (1966). An Axiomatic Approach to National Accounting: An Outline. *Review of Income and Wealth*, 12 (3) 179-190.
- Beisland, L.A. (2009). A Review of the Value Relevance Literature. *The Open Business Journal*, 2009 (2) 7-27.
- Bøhren, Ø. og P.I. Gjørnum (2009). *Prosjektanalyse: Investering og finansiering*. Fagbokforlaget.
- Dichev, I.D. (2008). On the Balance Sheet-Based Model of Financial Reporting. *Accounting Horizons*, 22 (4) 453-470.
- Dichev, I.D. og V.W. Tang (2008). Matching and the Changing Properties of Accounting Earnings over the Last 40 Years. *The Accounting Review*, 83 (6) 1425-1460.
- Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, [...]. Engelskspråklig versjon av en uoffisiell norsk oversettelse tatt med som Vedlegg 7 i NOU 2015:10.*
- Eckhoff, T. (2001). *Rettskildelære*. 5. utgave ved J.E. Helgesen, Universitetsforlaget.
- FAS 157. *Fair Value Measurements*. Statement of Financial Accounting Standards No. 157. FASB September 2006.
- Hart, O. (2011). Talking about the Firm: A Review of Daniel Spulber's *The Theory of the Firm*. *Journal of Economic Literature*, 49 (1) 101-113.
- Hove, B.T. og T. Stenheim (2015). Forslaget til ny regnskapslov. *Revisjon og Regnskap*, Nr. 6 2015 24-40.

IASB (1989). *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*. London, IASC (forløperorganet til IASB).

IASB (2015a). *Conceptual Framework for Financial Reporting*. Exposure Draft ED/2015/3. London, IFRS Foundation Publications Department.

IASB (2015b). *IFRS for SMEs: International Financial Reporting Standard (IFRS) for Small and Medium-sized Entities (SMEs)*. Bound Volume, incorporating the May 2015 amendments. London, IASB.

IFRS 13. *Fair Value Measurement*. Commission Regulation (EU) No 1255/2012 of 11 December 2012. Uoffisiell norsk versjon: lovdata.no/static/SF/32012r1255u.pdf?timestamp=1441006287000

Jiang, G. og S. Penman (2013). A fundamentalist perspective on accounting and implications for accounting research. *China Journal of Accounting Research*, 6 233-245.

Johansen, A. og E. Kvaal (1999): *Regnskapsloven: Kommentarer til lov av 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v.* Cappelen Akademiske Forlag

Kvifte, S.S. (2014). Kritisk blikk på IFRS – misforståelser og utfordringer. *Magma*, 14 (1) 44-49.

Lundesgaard, J. (2012). Penman: Bruken av finansregnskapet og en IFRS-kritikk. *Magma*, 15 (2) 42-50.

Nobes, C. og R. Parker (2010). *Comparative International Accounting*. 11. utgave. FT Prentice Hall.

Norsk RegnskapsStiftelse (2014). *Norsk Regnskapsstandard*. Forslag til samlestandard for øvrige foretak basert på IASB (2009). Sendt på høring 2. april 2014.

NOU 1995:30 *Ny regnskapslov*. Oslo, Statens forvaltningstjeneste.

NOU 2003:23 *Evaluering av regnskapsloven*. Oslo, Statens forvaltningstjeneste.

NOU 2015:10 *Lov om regnskapsplikt*. Oslo, Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon.

Paton, W.A. og A.C. Littleton (1940). *An Introduction to Corporate Accounting Standards*. American Accounting Association Monograph No. 3. Iowa City, Athens Press.

Penman, S.H. (2011). *Accounting for value*. Columbia University Press.

Penman, S.H. (2013). *Financial Statement Analysis and Security Valuation*. 5. utgave. New York, McGraw-Hill.

Rambaud, S.C., J.G. Pérez, R.A. Nehmer og D.J.S. Robinson (2010). *Algebraic Models for Accounting Systems*. Singapore, World Scientific Publishing.

Storey, R.K. og S. Storey (1998). *The Framework of Financial Accounting Concepts and Standards*. Financial Accounting Series No. 181-C, Special Report. Norwalk CT, FASB.

Voldnes, F. (2003). Kommentar til intervju med Finn Berg Jacobsen [Revisjon og Regnskap Nr. 6 2003]. *Revisjon og Regnskap*, Nr. 7 2003 30.

Whittington, G. (2008). Fair Value and the IASB/FASB Conceptual Framework Project: An Alternative View. *Abacus*, 44 (2) 139-168.

Zeff, S.A (1999). The evolution of the conceptual framework for business enterprises in the United States. *Accounting Historians Journal*, 26 (2) 89-126.